

PILIE TINĖS VISUOMENĖS ORGANIZACIJŲ PASIŪLYMAI DĖL PRIEIGOS PRIE DUOMENŲ, SAUGOMŲ (VIEŠUOSE) VALSTYBĖS REGISTRUOSE

2023 m. birželio 7 d.

Mūsų pasiūlymai grindžiami požiūriu, kad „visuomeninio sargo“ (*angl. public watchdog*) funkcija mūsų visuomenėje yra svarbi, siekiant stiprinti demokratiją, skaidrumą valstybės valdyme ir nacionalinį saugumą, ypač atsižvelgiant į dabartinę geopolitinę situaciją. Šiai funkcijai atlikti yra būtina laisva prieiga prie duomenų. Valstybės, kurios supranta visuomenės intereso svarbą, turi sudaryti sąlygas šį interesą ginti, suteikdamos laisvą prieigą prie valstybės registruose sukauptų duomenų.

„Visuomeninio sargo“ funkciją atlieka žurnalistai ir šia veikla užsiimančios pilietinės visuomenės organizacijos (toliau - PVO). Europos Sąjungos Teisingumo Teismas taip pat yra atkreipęs dėmesį (sujungtoje „Liuksemburgo“ byloje Nr. C-37/20 ir C-601/20), kad šią svarbią funkciją atlieka ir teisėtą interesą gauti valstybės registruose kaupiamus duomenis turi ne tik žurnalistai, bet ir tam tikros PVO. PVO teisėtus interesus į laisvą prieigą prie valstybės registruose kaupiamų duomenų pabrėžiamas ir šių metų balandžio 19 dienos Europos Parlamento pozicijoje dėl pinigų plovimo prevencijos direktyvos tobulinimo.¹ Europos Komisijos šių metų gegužę pateiktame siūlyme dėl Korupcijos prevencijos direktyvos taip pat pabrėžiamas reikšmingas PVO, kaip „visuomeninio sargo“, vaidmuo užtikrinant teisinės valstybės principus ir prisidedant prie to, kad pažeidėjai būtų išaiškinti ir atsakyti, o laisva prieiga prie viešajam interesui svarbių duomenų įvardinta kaip esminė korupcijos prevencijos priemonė.²

Lietuvoje laisva (nemokama) prieiga prie tam tikrų valstybės registų ir jų duomenų šiuo metu suteikta tik žurnalistams. Mūsų požiūriu tokia valstybės pozicija yra nenuosekli, nesuteikia būtinų įrankių PVO atlikti „visuomeninio sargo“ funkcijų.

---

¹ Access to information

Following the latest Court of Justice ruling, MEPs decided that persons with legitimate interest, such as journalists, reporters, any other media, **civil society organisations**, higher education institutions, should be able to access the register, including the interconnected central registers. Their access rights will be valid for at least two and a half years. Member states will automatically renew access but also revoke it or suspend if it is abused.

<https://www.europarl.europa.eu/news/en/press-room/20230327/PR78511/new-eu-measures-against-money-laundering-and-terrorist-financing> (2023-04-19)

² Preamble (30): **Independent civil society organisations** are crucial for the well-functioning of our democracies, and play a key role in upholding the common values on which the EU is founded. They act as **essential watchdogs**, drawing attention to threats to the rule of law, contributing to making those in powers accountable, and ensuring respect for fundamental rights.

3 straipsnio 3 dalis: Member States shall take measures to ensure that **key preventive tools such as an open access to information of public interest**, effective rules for the disclosure and management of conflicts of interests in the public sector, effective rules for the disclosure and verification of assets of public officials and effective rules regulating the interaction between the private and the public sector are in place. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2023%3A234%3AFIN>

Ką siūlome?

Pilietinės visuomenės organizacijoms, vykdančioms „visuomeninio sargo“ funkciją, suteikti tokią pačią teisę kaip ir žurnalistams neatlygintinai gauti VĮ Registrų centro tvarkomus duomenis, kaupiamus JAR, JADIS ir NT registruose ir informacinėse sistemose.

Kas turėtų teisę gauti tokius duomenis?

Nevyriausybės organizacijos, kurios atitiktų žemiau nurodytus kriterijus:

- Įstatuose nurodyta veikla susijusi su korupcijos prevencija, pinigų plovimo, kitų nusikaltimų prevencijos, politinių, ekonominių, socialinių ir geopolitinių procesų stebėsenai ir analizei;
- Juridinių asmenų registre įregistruota žyma „Nevyriausybinių organizacija“;
- Juridinių asmenų registrui teisės aktų nustatyta tvarka yra pateikusi dviejų praėjusių finansinių metų veiklos ataskaitas ir metinių finansinių ataskaitų rinkinį (jei įstaiga veikia mažiau nei dvejus metus - taikomas atitinkamai trumpesnis laikotarpis).

Kada tokia teisė būtų prarandama (kontrolės mechanizmas)?

Teisė į laisvą prieigą prie duomenų būtų prarandama nebeatitinkant nurodytų kriterijų arba jei PVO yra nubausta už tyčinį asmens duomenų tvarkymo pažeidimą ir nuo šio pažeidimo padarymo nėra praėję vieneri metai.

Aukščiau pateiktus siūlymus grindžiame šiais argumentais:

- Bet koks duomenų žiniasklaidos atstovams teikimo modelis negali būti nuoseklus ir tvarus be aptarimo ir apsisprendimo, kaip tokius pat duomenis galėtų gauti pilietinės visuomenės, viešosios politikos organizacijos. Demokratinėse valstybėse tokios organizacijos ir įstaigos vaidina svarbų vaidmenį ginant viešąjį interesą - atlieka visuomenei svarbius tyrimus, analizes. Jų veikloje neatlygintina prieiga prie viešųjų duomenų sudaro galimybę rengti duomenimis grįstas įžvalgas ir rekomendacijas.
- Pilietinės visuomenės organizacijos, veikdamos dėl visuomeninio intereso, dalyvauja viešųjų sprendimų priėmimo procesuose ir teikia siūlymus, valstybės institucijoms ir visuomenei suteikia atvirą, nemokamą prieigą prie savo tyrimų rezultatų, tačiau joms nesuteikiama neatlygintina prieiga prie VĮ Registrų centro duomenų. Kai kuriuos viešuosius duomenis organizacijos gali gauti iš atskirų šaltinių nemokamai (teikdami užklausas atskiriems subjektams), tačiau tai reikalauja papildomų tiek pilietinės visuomenės organizacijų, tiek ir viešojo sektoriaus įstaigų išteklių, nepaisant to, kad VĮ Registrų centras tokius duomenis turi ir gali suteikti prieigą prie jų, mažindamas perteklines proceso sąnaudas. Dažnai PVO tiesiog negauna duomenų ir negali tinkamai atlikti savo funkcijų.

- Pavyzdžiui, „Transparency International“ Lietuvos skyrius 2022 m. teikė prašymą Registrų centrui duomenims apie savivaldybių valdomų įmonių (SVĮ) vadovus gauti, siekdamas atnaujinti www.manovalstybe.info duomenis. Buvo prašoma visų SVĮ vadovų vardų ir pavardžių bei vadovavimo laikotarpio per pastaruosius kelerius metus. Jų nemokamai negavo, todėl šią informaciją rinko iš viešai prieinamų šaltinių, pirmiausia jų ieškodami pačių įmonių puslapiuose.
  - VŠĮ „NVO teisės institutas“ 2022 m. teikė prašymą Registrų centrui pateikti informaciją, kiek šiuo metu yra neliečiamąjį kapitalą valdančių labdaros ir paramos fondų. Šios informacijos reikėjo siekiant analizuoti neliečiamojo kapitalo fondų veiklą Lietuvoje bei tobulinti jų teisinį reguliavimą. Registrų centras atsisakė pateikti šią informaciją nemokamai. Negavus informacijos, NVO teisės institutas nepateikė siūlymų dėl neliečiamąjį kapitalą valdančių labdaros ir paramos fondų reglamentavimo tobulinimo.
  - Dalyje tyrimų Debunk.org analizuoja didelius kiekius įmonių ir asmenų duomenų, kaip, pavyzdžiui, šiame tyrime, kurį atliko kartu su LRT tiriamųjų žurnalistų komanda: www.lrt.lt/naujienos/lrt-tyrimai/5/1700792/lrt-tyrimas-lietuvos-penktoji-kolona-rusijos-propaganda-platina-seimos-gynejai-sektos-ir-knygu-apie-stalina-leidejai. Nemokama prieiga prie šiame rašte įvardintų duomenų svarbi analizuojant dezinformacijos skleidėjų tinklus ir veikimo principus bei siekiant atsakyti į tokius klausimus, kaip: kokie asmenys valdo įmones, kurios dalyvauja dezinformacijos skleidime ar amplifikavime, kokios sąsajos tarp įmonių, jų savininkų, akcininkų.
- Nemokama prieiga prie Registrų centro duomenų paskatintų nevyriausybinės organizacijos, užsiimančias analitine veikla, aktyviau ginti viešąjį interesą, naudojant tikslesnius duomenis iš pirminių šaltinių, užtikrintų ekonomiškai racialesnį kaštų panaudojimą.

VŠĮ „Transparency International“ Lietuvos skyrius

VŠĮ „NVO teisės institutas“

VŠĮ „Debunk EU“

Nacionalinis švietimo NVO tinklas

Nacionalinė Nevyriausybinių Vystomojo Bendradarbiavimo Organizacijų Platforma

VŠĮ „Žmogaus Teisių Stebėjimo Institutas“

Politikos stebėsenos tinklas „Žinau, ką renku“